

ŚWIĘTOKRZYSKIE

Góry i nie tylko...

14-15 września 2013

BIKE EQUIPA SANDOMIERZ

1

Dzień - 115 km

Trasa Sandomierz - Nowa Słupia trochę okrężną drogą, czyli od d... strony

a po drodze:

Szwarszowice

Wiatrak w Szwarszowicach wybudowano w XIX wieku, a dokładnie w latach 1880-1885 staraniem Józefa Kaczmarskiego. Postawiono go na planie koła o średnicy 7,5 m. Górna część zwieńczona została drewnianą obracaną wieżyczką, na której zamocowane są śmigła. Pozwalało to wykorzystywać w procesie mielenia siłę wiatru. Dwa koła z piaskowca miały kaszę i zboże na mąkę, a pomniejsze koła wykorzystywano do przygotowania paszy dla zwierząt. Czasy świetności tego wiatraka to lata 1900-1955 kiedy to pracował nieprzerwanie. Do dziś zachowało się w jego wnętrzu oryginalne wyposażenie - urządzenia transmisyjne i mielące, wialnia, a także młynek do suszenia ziarna.

Nietulisko Duże

Ruiny walcowni profili drobnych i blach w Nietulisku Dużym, w województwie świętokrzyskim, to pozostałości zakładu stanowiącego ostatnie ogniwo tzw. kombinatu starachowickiego. Zbudowana w latach 1834-46 fabryka była starannie rozplanowanym założeniem urbanistycznym z osiedlem przemysłowym i układem wodnym. Składała się z: walcowni, 2 suszarni, magazynu, szopy, stajni, budynku administracyjnego, wagi oraz 36 domów dla robotników i kadry kierowniczej. Walcownia wchodziła w skład tzw. kombinatu metalurgicznego rzeki Kamiennej, będąc jego końcowym ogniwem. Przerabiano tam surowiec pochodzący z Brodów i Michałowa. Nietulisko rozwinęło się za sprawą decyzji Stanisława Staszica z 1816 roku o rozbudowie fabryk żelaznych w Królestwie. Po powstaniu listopadowym, gdy zrezygnowano z zamiaru przygotowania rzeki Kamiennej do spływu towarów do Wisły, fabrykę przejął Bank Polski, któremu zawdzięczała ona dalszy rozwój. Zakład funkcjonował do 1903 roku, gdy został zniszczony przez powódź.

KRYNKI

Barokowy kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny wznosił w latach 1724-27 dzierżawca kuźnic brodzkich Mikołaj Zacharski, pogrążony w żałobie po śmierci żony i zmarłej kilka dni po niej - córki. W północnej części świątyni znajduje się zbudowana wcześniej kaplica z cudownym obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej, prawdopodobnie z XVI w. Powstała w miejscu, gdzie na jednym z drzew miała objawić się Maryja. Jednak prawdziwą perłą drewnianego budownictwa sakralnego jest drewniana (modrzewiowa) brama – dzwonnica kryta gontem. Brama wejściowa na plac przykościelny wmontowana jest w dwie drewniane wieże - dzwonnice. Ze względu na swój unikalny kształt, zaliczana jest do najważniejszych zabytków tego typu w Polsce. Ciesielka jest oryginalna, a niektóre elementy pochodzą z pierwotnego, XIV-wiecznego kościoła. Bramę ozdabiają rzeźbione w drewnie ornamenty. Zbudowana została w 1779 r., ale jeden z dzwonów jest o prawie dwa wieki starszy, bo datowany na 1581 r. Z drugiej połowy XVI w. - jak głoszą podania - może pochodzić też stojąca przed bramą figura św. Stanisława Biskupa.

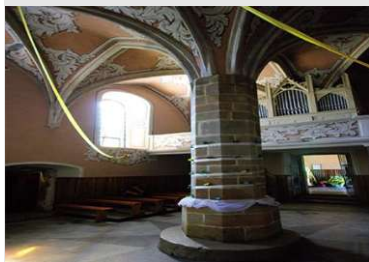
BRODY

Kamienny jaz na rzece Kamiennej zbudowany został w 1840r. w stylu klasycystycznym spiętrzał niegdyś wody rzeki Kamiennej napędzające urządzenia walcowni i pudlingarni (zakładu hutniczego) w Brodach. Zachowany jest w świetnym stanie architektonicznym i malowniczo wkomponowany we współczesną tamę.

KRYNKI

Powstały w 1997 r. rezerwat przyrody "Skały w Krynkach" obejmuje obszar lasu i skał o powierzchni ponad 25 ha. Znajduje się w obrębie Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Kamiennej. Na terenie rezerwatu chronione są naturalne odsłonięcia piaskowców triasowych, mających formę skałek, ambon, progów, ścian, grzybów i bloków skalnych. Bardzo efektowne dla oka i interesujące pod względem naukowym są skalne ostańce. W rezerwacie "Skały w Krynkach" znajduje się również inna atrakcja przyrodnicza - jaskinie pseudokrasowe. Jest ich pięć: Płaska Jama I (długość 5,5 m), Płaska Jama II (długość 5,5 m), Płaska Jama III (długość 2,5 m), Grota Skrzatów (długość 3 m) i jaskinia św. Barbary (długość 18 m, jest to druga pod względem długości pseudokrasowa jaskinia regionu świętokrzyskiego).

CHYBICE

Jedna z najstarszych świątyń województwa świętokrzyskiego. Ufundowana została w 1362 r. przez kanoników krakowskich. Kościół wzniesiono z ciosów piaskowca. Sklepienie jego nawy jest podtrzymywane jednym ośmiobocznym filarem - sklepienie palmowe - jest ono oparte w części zachodniej na schemacie krzyżowo-żebrowym, a w części wschodniej na schemacie gwiaździstym. Jest to jedyny bodaj kościół o takim sklepieniu w regionie. Ołtarz główny świątyni pochodzi z pierwszej połowy XVII w., z centralnym obrazem Matki Bożej Częstochowskiej i wizerunkami św. Anny, św. Małgorzaty oraz św. Katarzyny. Ołtarze boczne pochodzą z późnego baroku. Znajdują się tam XVIII- wieczne obrazy ukazujące św. Jana Nepomucena i Ukrzyżowanie. Ponadto warto zwrócić uwagę na tablicę erekcyjną z 1362 r., gotycki ostrołukowy portal w zakrystii oraz późnobarokowe ołtarze boczne i ambonę pochodzące z XVIII wieku. Na wieży kościoła znajduje się zabytkowy dzwon z 1565 roku i z herbem Odrowąż.

GRZEGORZOWICE

Według Jana Długosza, fundatorem kościoła „na wzgórzu skalistym, w kształcie okrągłym zbudowanego” był Nawój herbu Topór. Kościół był rotundą z jedną apsydą od wschodu, murowaną z łamanego piaskowca. Zachowały się południowe okienko w nawie oraz wschodnie okrągłe okienko (czyli oculus) w apsydzie, ze wskazującym już na gotyk maswerkkiem. Niestety, nie pozostał żaden inny detal, ale sama rotunda robi urzekające wrażenie.

W 1627 roku uczyniono kościołowi to, co zwykł robić barok kościołom romańskim: Wyburzono zachodnią część murów nawy, dobudowując tam barokową nawę, a od północy - zakrystię. Od wewnątrz rotunda jest wytynkowana, co rozmywa jej romański charakter. Przy północnej ścianie znajdziemy też prowadzący do zakrystii przebitý później gotycki portal.

NOWA SŁUPIA

W XIII i XIV w. wieś była własnością opactwa benedyktynów na Świętym Krzyżu. Osada nosiła wówczas nazwę Słup. W 1351 r. opaci świętokrzyscy założyli miasto na mocy przywileju króla Kazimierza Wielkiego. Powstało ono w dogodniejszym miejscu, w porównaniu z poprzednim położeniem wsi, noszącej współcześnie nazwę Stara Słupia.

Kościół parafialny w Nowej Słupi

Rozwój miasta związany był z obsługą pielgrzymek na Święty Krzyż. W Nowej Słupi kilkakrotnie zatrzymał się m.in. król Władysław Jagiełło, pielgrzymujący do świętokrzyskiego klasztoru.

W 1405 r. Słupia otrzymała przywilej na odbywanie cotygodniowych targów. Liczba jarmarków z czasem zwiększyła się do dziewięciu. W 1578 r. miasto posiadało 2,5 [łana](#), 21 warsztatów rzemieślniczych, 6 garncy gorzałczanych, młyn i stępe.

Po kasacji klasztoru w 1819 r. miasteczko podupadło. W 1869 r., po powstaniu styczniowym, Nowa Słupia utraciła prawa miejskie.

Przed II wojną światową osada miała 3350 mieszkańców. Na skutek wojny ich liczba zmniejszyła się do 1353 w 1946 r. W 1959 r. w Nowej Słupi wybudowano wodociąg i dom wycieczkowy. W 1960 r. powstało Muzeum Staropolskiego Hutnictwa.

2

Dzień - 115 km

Trasa Nowa Słupia - Sandomierz dla odmiany znowu okrężną drogą

a po drodze:

Bodzentyn

Miasto Bodzentyn założył biskup Bodzęty (Bodzanta) herbu Poraj w 1355 roku przenosząc tu siedzibę dworu myśliwskiego z Tarczka. Za jego czasów powstał w miejscu obecnego zamku zameczek drewniany. Budowla ta szybko uległa zniszczeniu i następca Bodzęta biskup Florian z Mokrska jeszcze przed 1380 rokiem zbudował murowany gotycki zamek, lokalną rezydencję biskupów krakowskich. Połączony z fortyfikacjami miejskimi zamek znajduje się na wysokiej skarpie, którą opływa rzeka Psarka.

19 czerwca 1410 roku na zamku przebywał Władysław Jagiełło, który powracał z jednej ze swych pielgrzymek na Święty Krzyż. Król przyjął tu posłów pomorskich. Pożar w 1413r. strawił drewnianą zabudowę Bodzentyna. Prawdopodobnie w związku z uszkodzeniami spowodowanymi przez ten pożar biskup Zbigniew Oleśnicki przebudował zamek, któremu nadano wówczas bardziej regularny plan oraz wzniesiono od strony północnej skrzydło mieszkalne.

W końcu XV wieku kardynał Fryderyk Jagiellończyk dobudował wschodnie skrzydło. Prace budowlane kontynuowali w ciągu XVI wieku kolejni biskupi: Jan Konarski, Piotr Tomicki oraz Franciszek Krasiński, którzy stopniowo nadawali całości cechy stylu renesansowego. Przekształcenia gotyckiej pierwotnie budowli w prawdziwie renesansową rezydencją dokonał w 1581 roku biskup Piotr Myszkowski. Ujednolicono wówczas stylowo starsze części zamku. Pracami budowlanymi kierował włoski architekt Jan Balcer, którego wkład docenił Piotr Myszkowski nadając jemu i jego żonie przywilej założenia ogrodu na przedmieściu Bodzentyna.

Ostatnia duża przebudowa miała miejsce w XVII wieku. Powstało wtedy skrzydło południowe. Budowę prowadzili kolejno biskupi: Jakub Zadzik (który od powołania na biskupstwo krakowskie w 1635 roku dał się poznać jako najbardziej zacięty wróg reformacji), Piotr Gembicki, Piotr Tylicki, Marcin Szyszkowski i Andrzej Trzebicki. Po blisko 80 latach w 1691 roku prace ukończył biskup Jan Małachowski, który swój herb Nałęcz widoczny do dziś umieścił w nadprożach okien. Zamkowi nadano wówczas formę barokową, o planie w kształcie zbliżonym do podkowy.

W 1902 roku obiekt uznano za zabytek podlegający ochronie.

W czasach współczesnych mury zabezpieczono, tworząc z nich z trwałą ruinę. Na zamkowym wzgórzu pozostały jedynie fragmenty ścian, ponad otworami okiennymi widać tarcze herbowe z herbem Ślepowron biskupa Krasińskiego i wspomniany herb Nałęcz biskupa Jana Małachowskiego. Pozostał też dość wyraźny zarys całego pałacu. Od 1963 prowadzono w Bodzentynie badania pod kierunkiem Marii Brykowskiej.

BODZENTYN

Gotycka kolegiata wybudowana została w latach 1440-1452 a jej fundatorem był kardynał Zbigniew Oleśnicki. W tymże roku 1452 nastąpiło również jej poświęcenie przez fundatora.

Kościół posiada trójnawowe wnętrze ze sklepieniem późnorennesansowym, a w zakrystii i w skarbcu pierwotne, krzyżowo-żebrowe. W prezbiterium znajduje się renesansowy ołtarz wykonany w 1546 r. jako główny ołtarz katedry wawelskiej. W roku 1647 przeniesiony został do kolegiaty kieleckiej, a przed rokiem 1728 oddano go do Bodzentyna. Ołtarz jest wykonany z drzewa lipowego i posiada piękną dekorację snycerską i polichromię. Wśród rzeźb największe przedstawiają świętego Stanisława i Wacława. Powyżej widać kartusz z orłem zygmunto-wskim i literą "S" na piersi oraz herb Nałęcz. W głównym polu ołtarza znajduje się wartościowy obraz ukrzyżowania malowany w Krakowie w latach 1546-1547 i posiadający sygnaturę Petrus Venetus 1547.

Rozkwit

Po prawej stronie głównego ołtarza usytuowany jest renesansowy nagrobek Franciszka Krasieńskiego biskupa krakowskiego i podkanclerzego królewskiego w czasach Zygmunta Augusta (zmarł w 1577 r.). Wypukła rzeźba wykonana w czerwonym marmurze checińskim przedstawia zmarłego w pozycji leżącej, ubranego w szaty uroczyste z pastorałem w jednej a z księgą w drugiej ręce. U stóp na kartuszu herb ślepowron. Pomnik jest umieszczony w kasetonowej wnęce z białego piaskowca.

W nawie pn. wspaniały, wczesnorennesansowy z 1508 r. tryptyk zwany bodzentyńskim (część środkowa i dolna), dzieło malowane na drewnie przez krakowskiego mistrza Marcina Czarnego, skoli-gaconego poprzez córkę z rodziną sławnego rzeźbiarza - Wita Stwosza. Tryptyk o harmonijnym kolorycie i delikatnych odcieniach przedstawia scenę Zaśnięcia i Wniebowstąpienia Matki Boskiej oraz tzw. Wielką Rodziną Marii. Fundatorem tryptyku był biskup Jan Konarski herb Dębno. Obok, ołtarz gruntownie odrestaurowany kosztem księdza Feliksa Latałskiego.

W filarze nawy głównej znajduje się gotycka rzeźba Madonny z dzieciątkiem z około 1430 r. W pd. nawie stoi późnogotycka chrzcielnica z przepięknym ornamentem i napisem z datą 1492 oraz herbami kolejnych biskupów krakowskich do końca wieku XV.

ŚWIĘTA KATARZYNA

Podania mówią, że istniała tu kiedyś pogańska świątynia. Według tradycji w średniowieczu osiedlali się tu pustelnicy. W 1399 r. miał tu osiąść rycerz Wacławek, który ufundował kościółek św. Katarzyny.

W XIV w. ziemia ta należała do biskupów krakowskich. Około 1478 r. biskup Jan Rzeszowski osadził przy kościele bernardynów. Początkowo przy kościółku istniał także oddzielny dom emerytów. W 1490 r. Maciej z Pyzdr, opat świętokrzyski nadał dom wraz z kościołem bernardynom. W 1817 r. bernardyni ustąpili miejsca bernardynkom, których klasztor w Drzewicy spłonął w pożarze.

W 1910 r. powstało tu schronisko turystyczne PTK, pierwsze w Górach Świętokrzyskich. Jego założycielem był Aleksander Janowski.

W 1943 r. w miejscowości stacjonował oddział niemieckiej żandarmerii pod dowództwem Alberta Szustera. Odpowiada on za wiele mordów dokonanych w okolicznych miejscowościach. W samej Świętej Katarzynie rozstrzelano łącznie 50 mieszkańców. Zbiorowe mogiły pomordowanych znajdują się na skraju lasu.

ŁAGÓW

Pierwsze wzmianki o Łagowie pojawiły się już w XI wieku. Jak podaje Jan Długosz w swoich kronikach, w 1086 r. Władysław Herman za wstawiennictwem żony Judyty podarował wieś kapitulie kujawskiej, która urządziła w niej siedzibę kasztelana (prawdopodobnie istniał tu zamek, ale do dziś nie zachowały się żadne jego ślady. W odległości ok. 2,5 km od Łagowa na południowy wschód we wsi Nowy Staw znajduje się „wzgórze Zamczysko”. To właśnie na tym wzgórzu miała mieścić się dawna lokacja Łagowa. Lokalizacja zamku w tym miejscu jest wielce prawdopodobna, ponieważ wzgórze otoczone jest doliną rzeki, co mogło utrudnić zdobycie zamku). W 1375 r. królowa Polski i Węgier Elżbieta wydała w Sandomierzu przywilej zezwalający włodarzowi Łagowa bp. Zbilutowi na zamianę wsi w miasto. Przywilej ten został potwierdzony w 1390 r. przez Władysława Jagiełłę. W 1502 r. miejscowość doszczętnie spalili Tatarzy. W XV wieku miasto stało się znanym ośrodkiem rzemiosła, głównie garncarstwa. Wydobywane były tu rudy żelaza i ołowiu. W 1869 roku Łagów utracił prawa miejskie. Podczas II wojny światowej wieś leżała w strefie przyfrontowej przyczółka baranowskiego, ulegając tym samym znacznym zniszczeniom.

W Łagowie znajduje się kościół parafialny, jednonawowy, orientowany, z XV w. prezbiterium i XVI w. nawą. Wybudowane w latach 1581–1600 późnogotyckie portale i gwiazdziste sklepienie, pochodzące z XVII i XVIII w. kaplice tworzą rodzaj naw bocznych.

MODLIBORZYCE

Nazwa wsi pochodzi od słów modlić się w borze, została nadana przez Bartłomieja z Opatowa, który w 1444 r. powiększył i wymurował stojącą tu kapliczkę benedyktyńców świętokrzyskich, wokół której powstała wkrótce leśna osada. Kolatorem powstałego w ten sposób kościoła był opat świętokrzyski. Pierwszym proboszczem parafii był Bartłomiej z Opatowa.

W 1608 r. opat Bogusław Radoszewski ofiarował plac na budowę modliborzyckiego szpitala. W 1657 r. król Szwecji, Karol X Gustaw przyjmował tu Rakoczego. Podczas uroczystości 11 kwietnia 1657 r. wywiązała się strzelanina, w której zabity został Philipp, książę Nassauski. Następnego dnia, po naradzie wojennej, wojska pomaszerowały przez Ćmielów, w kierunku Zawichostu w celu przeprawienia się przez Wisłę.

Za II RP roku siedziba gminy Modliborzyce. W latach 1975–1998 miejscowość administracyjnie należała do województwa tarnobrzeskiego.

We wsi znajduje się kościół pw. św. Benedykta Opat z połowy XV w.